

Perioada principatului lui Gabriel Bethlen (1613-1629) o consideră ca fiind una lipsită de violența prozelitismului. Aceasta reprezintă o părere istoriografică solitară și apreciativă, de ce nu modernă, la adresa Reformei transilvănene. Denotă o cunoaștere profundă a politicii economice și culturale transilvănene din perioada lui Bethlen. De altfel, este o precizare binevenită în peisajul istoriografic românesc de la începutul secolului al XX-lea. Ideile periclitării identității românești prin Reformă, școală, tipar, prescripții princiare, fanatism – în viziunea lui Pâclișanu – stau ca argument la baza construirii unei noi identități religioase românești. Aceasta este de fapt ideea finală și concluzia tezei sale de doctorat.

Astfel, istoria Principatului autonom este dezbătută într-o manieră unitară și consecventă în atingerea scopului urmărit: motivarea istorică a unirii religioase. Este de menționat acuitatea cu care istoricul încearcă o sinteză a cauzelor insuccesului Reformei între români. Între ele apare și ideea aversiunii naționale față de maghiari, în contextul necesar al autolegitimării naționale și confesionale – aici în contextualizarea binomului transilvănean: calvin = maghiar. Egalitatea indusă de Pâclișanu între calvinism și răutate reprezintă o urmare a naționalismului confesional postșagunian, idee ușor de promovată în Viena acelei vremi. Abil observator al naționalismului pan-slav din Viena, istoriografia lui Pâclișanu apare ca una militantă din punct de vedere național și confesional. Pentru el, luteranismul și calvinismul au fost erezii demne de combătut. Meritul lor definitoriu a fost acela de a detrona slavona și faptul că „i-au învățat pe români să scrie românește”. Lucrarea de doctorat a distinsului cărturar Pâclișanu, pe lângă faptul că reflecta în concordanță cu istoria trăită o poziție personală a istoricului, nu este lipsită de irenicism, subiectivism asupra istoriei confesionale transilvănene. Această poziție, chiar și reevaluată mai târziu, este de neocolit în evaluarea operei magna: *Istoria Bisericii Române Unite*.

Din acest punct de vedere, acest volum este o recuperare binevenită și clarificatoare pentru cercetarea istoriografiei românești din sec. XX-XXI. O carte prin care cercetarea istorică modernă recuperează acea istoriografie de început de secol și din perioada interbelică, de care comunismul a privat o întreagă generație.

BOTOND GUDOR

ISTVÁN BITSKEY, *Petrus Cardinalis Pazmany, Archiepiscopus Strigoniensis*, Trnava, 2010, 227 p. + [1]

Cu prilejul desfășurării Conferinței Internaționale *Trnavaer Universität im Licht der Geschichte* (Trnava, 29 septembrie - 1 octombrie 2010), ocazionată de împlinirea a 375 de ani de la întemeierea Universității din Trnava, în 1635, de către cardinalul Petrus Pázmaňy, a fost lansată monografia consacrată fondatorului instituției din centrul cultural slovac, redactată de acad. prof. univ. dr. István Bitskey, președintele Centrului Regional Debrecen al Academiei Maghiare de Științe și tradusă în limba slovacă de către Ladislav Tóth și Alžbeta Hološová, ediția maghiară a lucrării, *Pázmány Péter*, fiind tipărită la editura Gondolat din Budapesta, în anul 1986. Ca să înțelegem

esența discursului istoric, diseminat de acad. prof. univ. dr. István Bitskey în paginile elegantului volum, editat în condiții grafice de excepție, cu nenumărate ilustrații, dintre care unele în culori, trebuie să menționăm că veacul al XVII-lea a reprezentat, în dezvoltarea orașului Trnava, una din cele mai importante perioade ale evoluției sale. Aceasta în măsura în care recunoaștem, astăzi, importanța așezării în istoria Slovaciei medievale și moderne, și dacă acceptăm binomul *funcția și forma*, așa cum le-a valorificat Philippe Ariès în clasică de acum lucrare *Le Temps de l'Histoire*.

Întemeiată de către cardinalul Petrus Pázmaňy (1570-1637), *Alma Mater Tyrnaviensis* avea, în deceniul patru al secolului al XVII-lea, doar două facultăți, Litere și Teologie, pentru ca mai târziu, din anul 1667, să funcționeze Dreptul și Medicina, moment cultural și politic care transformă orașul în cel mai important centru de învățământ de pe teritoriul Slovaciei, în prelungirea experienței culturale și politice în domeniu onorată de Nicolaus Olahus (1493-1568), în epoca în care a fost episcop de Eger (1548) și arhiepiscop de Esztergom (1553). Chiar dacă instituția universitară va funcționa aici doar 142 de ani, fiind transferată la Buda, după cum se cunoaște, printr-un ordin al împărătesei Maria Tereza, Universitatea din Trnava a contribuit esențial la dezvoltarea culturii în țară și la educația populației slovace, rost fundamental nelipsit de conotații bisericești și politice constând în formarea preoților catolici într-o țară majoritar protestantă, mulți dintre intelectuali fiind efectiv implicați, unii dintre ei devenind lideri în mișcarea națională din veacul Luminilor, *Vormärz* și de-a lungul Revoluției de la 1848-1849. Să nu uităm, că Universitatea dispunea de o tipografie, unde s-au publicat peste 5000 de titluri, care acoperă un segment cultural enciclopedic (unele dintre cărți ajungând și în biblioteci particulare ori instituționale din Transilvania), observator astronomic, arhive, o bogată bibliotecă, grădină botanică, farmacie ș.a.

Revenind la volumul parcurs recent, precizăm că demersul documentat al autorului este structurat în cinci cuprinzătoare și elocvente capitole, precedate de un justificat cuvânt introductiv („Predslov”, p. 7-8), începând cu cap. I, în care reputatul autor discută locul nașterii, proveniența și studiile lui Petrus Pázmaňy („Rodisko, pôvod, štúdiá”, p. 10-44), insistând asupra etapelor curriculare de la Oradea (făcea parte din familia viceșpanului Bihorului, Nicolaus Pázmaňy) și Cluj (unde studiază, între 1583-1588, la gimnaziul catolic, inclusiv primul an de filosofie și face solicitarea de a intra în „Societas Jesu”), fără să ocolească perioada petrecută în Polonia (noviciatul din Cracovia) și, desigur, studiile de filosofie de la Viena (1590-1593) și cele teologice din Roma (1593-1597). Discursul diseminat în volum continuă cu cap. II, în care se dezbate etapa petrecută de viitorul cardinal la *Alma Mater Carolina* din Graz (unde susține, în septembrie 1600, doctoratul în Filosofie); misiunea bisericească, politică și culturală de la Košice; polemica purtată cu Štefan Maďari, în septembrie 1602, la reședința cardinalului František Forgáč (1560-1615); ilustrarea – prin cuvântul rostit ori scris al lui Petrus Pázmaňy – a cunoscutului principiu *Philosophia est ancilla theologiae*; eforturile depuse în slujba apărării și răspândirii credinței catolice („Štajerskohradský jezuita”, p. 45-76). Remarcabil ne apare, sub aspect documentar dar și interpretativ, cap. III, în care acad. prof. univ. dr. István Bitskey discută, pe parcursul unor pagini îndelung elaborate, viața, activitatea și opera lui Petrus Pázmaňy din perspectiva binomului

credință - politică („Náboženstvo a politika”, p. 77-119), ocazie cu care biograful abordează, între altele: interesul constant față de privilegiile aristocrației ungare; dialogul cu ideile teologului – originar din Aiud – Petrus Alvinczi (1570-1634) și cu cei care luptau pentru răspândirea ideologiei lui Jean Calvin; semnificația teologică și politică a sinodului de la Žilina și a conciliului din Trnava; „îndreptarul” lui Hogedus; disputele în jurul lui Hogedus; drumul spre scaunul arhiepiscopal (după moartea cardinalului František Forgáč).

Una din cele dense secvențe, sub aspect documentar și interpretativ, care are legătură directă cu aniversarea Universității din Trnava, este cuprinsă în capitolul IV, de fapt ultimul, în care autorul prezintă activitatea bisericească, politică și culturală din tripla ipostază a lui Petrus Pázmaň: *arhiepiscop, cancelar și cardinal* („Arcibiskup, kancelár, kardinál”, p. 121-223), insitând asupra mai multor chestiuni, dintre care sunt de reținut: numirea în funcția de arhiepiscop (28 septembrie 1617); susținător constant al preoțimii; numirea lui Petrus Pázmaň în calitate de cardinal de către Papa Urban al VIII-lea; funcția de Primat al Ungariei cu toate implicațiile sale; raporturile de multe ori tensionate cu cercurile habsburgice; contribuția esențială la evoluția procesului de instrucție a populației, mai ales a preoțimii; întemeierea Universității din Trnava (12 mai 1635), cu nenumărate consecințe, pe termen imediat și îndepărtat, în sfera Bisericii, educației și culturii; eforturi pentru întărirea moralei creștine etc.

Particularitățile discursului istoric, consacrat de acad. prof. univ. dr. István Bitskey cardinalului Petrus Pázmaň, rezultă nu numai din problematica extrem de interesantă a celor patru capitole principale ale lucrării, ci și din structura secvenței finale, în fond capitolul V, cu valoarea unui epilog („Doslov”, p. 225-253), în care întâlnim, între altele, aprecieri sintetice asupra vieții, activității bisericești, culturale și politice dar și în ceea ce privește opera lui Petrus Pázmaň; câteva pertinente meditații asupra sensului lucrării lui István Bitskey, gândite și redactate sub forma unui fel de postfață („Slovo na záver”, p. 230-236), datorate venerabilului istoric din Trnava, Jozef Šimončíč. Grăitoare sunt, în același timp, pentru metoda de lucru a autorului, mai multe pagini cu anexe („Prílohy”, p. 237-253), în care lectorul întâlnește: o utilă dar selectivă secvență bibliografică („Zoznam vybranej literatúry”, p. 238-240), în care sunt incluse ediții după opera lui Petrus Pázmaň (diverse ediții, monografii, texte din reviste de profil, studii după anul 2005); un registru cronologic („Chronologický prehľad”, p. 241-243), util pentru înțelegerea discursului autorului expus în volum; registru cu nume proprii („Menný register”, p. 244-246) și de localități („Miestny register”, p. 247), cu echivalențe în limbile slovacă și maghiară – Am fi preferat un registru general, în care să fie precizate paginile unde se află numele respective! –; o cuprinzătoare listă cu materialul fotodocumentar, 52 imagini („Zoznam fotodokumentov”, p. 248-251); listă cu prescurtări („Zoznam skratiek”, p. 252); lista instituțiilor posesoare de material documentar pentru fotodocumente („Zoznam inštitúcií ktoré poskytli pramene pre fotodokumenty”, p. 253).

Pusă sub semnul unui citat din opera cărturarului Dezső Kosztolányi, referitor la truda activității bisericești a creației, așa cum a fost onorată de cardinalul Petrus Pázmaň („Pero namáča do horúceho atramentu, v kalamári má oheň, nebeskú iskru, aj

sírový oheň pekiel”), lucrarea acad. prof. univ. dr. István Bitskey, *Petrus Cardinalis Pazmany, Archiepiscopus Strigoniensis*, la care ne-am referit mai sus, se remarcă, după cum s-a putut observa, printr-o concepție și metodă modernă de abordare a problematicii istoriei bisericești, culturale și politice mitteleuropene la sfârșitul secolului al XVI-lea și în primele trei decenii ale secolului al XVII-lea, ilustrată de cardinalul născut în Oradea, Petrus Pázmaňy. Este vorba, să ne reamintim, de o perioadă în care, pe plan continental, se înregistrează individualizarea crescândă a statelor, consolidarea instituției Bisericii, când călugării iezuiți au contribuit, esențialmente, la educarea și formarea elitelor din țările Europei catolice și pe parcursul conflictului „mântuirii”, dacă suntem de acord cu constatările istoricului Pierre Chaunu. Cu certitudine, viața, activitatea bisericească și opera teologică a cardinalului Petrus Pázmaňy, ilustrate prin discursul acad. prof. univ. dr. István Bitskey, ar trebui raportate, fără nici o inhibiție, la o astfel de concluzie.

IACOB MĂRZA

ERNST CHRISTOPH SUTTNER, *Quellen zur Geschichte der Kirchenunionen des 16. bis 18. Jahrhunderts*. Deutsche Übersetzung der lateinischen Quellentexte von Klaus und Michaela Zelner mit Erläuterungen von Ernst Christoph Suttner. Herausgegeben von Barbara Hallensleben und Nikolaus Wyrwoll, Freiburg, Institut für Ökumenische Studien der Universität Freiburg Schweiz, 2010, [2] f., IV, 292 p., [1]f.

Recent, a apărut, în renumita colecție *Studia Oecumenica Friburgensis 54*, impunătorul, provocatorul și utilul volum, *Quellen zur Geschichte der Kirchenunionen des 16. bis 18. Jahrhunderts*, o adevărată „Handbuch” și pentru istoriografia românească, al em. Univ. Prof. Dr. Ernst Christoph Suttner, fost cadru didactic la *Alma Mater Viennensis*, Facultatea de Teologie Catolică, în care pune la dispoziția cercetătorilor și specialiștilor, după o îndelungată experiență în domeniul fascinant al Istoriei Bisericii, izvoarele asupra istoriei unirii bisericilor din secolele XVI-XVIII. Când afirmăm că Ernst Chr. Suttner este, de mai mulți ani, o prezență discretă, dar plină de farmec uman și de personalitate în istoriografia românească asupra istoriei Bisericii, nu dorim să forțăm uși deschise. Între altele, avem în vedere, de pildă, frecvențele participări la conferințe, mese rotunde, sesiuni de comunicări, simpozioane etc. din România, fără să le omitem pe cele din străinătate, o parte din contribuțiile sale științifice fiind editate în reviste de profil, precum *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Series Theologia Catholica*, *Annales Universitatis Apulensis Series Historica* ș.a.

Mai mult decât atât, se cuvine a reaminti importanța inițiativei culturale și contribuția științifică a Profesorului – sprijinit *olim tempore* de istoricul Pompiliu Teodor – în organizarea și desfășurarea în condiții academice, alternativ, la Viena și Alba Iulia, a Programului de cercetare susținut – pe baza unui protocol academic – de Fundația „Pro Oriente” și Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, cu titlul *Unirea religioasă a românilor ardeleni cu Biserica Romei* (începând cu anul 2001). Programul de cercetare este în derulare, dacă avem în vedere lucrările celei de a V-a